Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Årsskrift 2013

Højbjerg - Holme Lokalhistoriske Samling

Oddervej 2013

Året 2013.

Der har i årets løb været afholdt 7 bestyrelsesmøder samt vor ordinære generalforsamling.

I arbejdet på arkivet er vi nået et godt stykke fremad med registreringer, ligesom vi har taget fat på forretningslivet omkring Kridthøj Torv og Rundhøj Torv. De første resultater af dette arbejde, vil vi præsentere på vores ordinære generalforsamling i marts måned. Det vil nok blive Kridthøj og butikkerne omkring Oddervej.

Vi har fået scannet flere hundrede billeder, der nu ligger på hjemmesiden og i vort elektroniske lager.

Herudover har medarbejderne været beskæftiget med registreringer, udklip, besvarelse af indkomne spørgsmål og betjening af besøgende. Hertil kommer andre arkiverings-opgaver.

Opgaverne i arkivet har haft tre fokusområder: Medlemsadministration, hjemmesiden samt medlemsaktiviteter.

Bestyrelsen har haft fokus på medlemsadministrationen. Vi har haft lidt problemer med registreringer af medlems-kredsen, bl.a. foranlediget af, at vi har haft flere steder, hvor kontingentet bliver indbetalt, hvor ind- og udmeldelser bliver noteret osv. Det har vi strammet op på og har samtidig fundet en ny praksis med virkning pr. 1. januar 2014.

Vores hjemmeside bliver stadig mere omfangsrig. Kaj Jensen, der står for dette arbejde, har i årets løb brugt rigtig mange timer på denne vigtige opgave. Besøg vor hjemmeside og søg på den. Der er mange gode oplysninger om arkivmaterialer og foreningen at hente her:

www.8270lokalhistorie.dk

Vores dygtige frivillige medarbejdere har udført et stort stykke arbejde, hvilket har medvirket til, at vores arkiv er blandt de absolut bedste i byen.

Bestyrelsen har været glad for den tilslutning, der har været til vore medlemsaktiviteter. Vi har forsøgt at tilbyde et varieret program, og det er bestyrelsens opfattelse, at medlemsaktiviteterne er blevet vel modtaget, og at medlemmerne har sat pris på det tilbudte program.

Vi har i årets løb tilbudt følgende aktiviteter:

23. januar	Foredrag om Arnak-området ved Henrik Fode
16. marts	Ordinær generalforsamling
9. april	Besøg på Kragelundskolen ved skoleleder Lene Mols
7. maj	Skovvandring ved skovfoged Leif Sodemann
13.-14. august	Besøg i Kunst- og Antikvitetshandlen på Oddervej ved Niels-Jørgen Andreasen
10. september	Rundvisning i Marselisborg Slotspark ved Jan Balling

Marselisborg Slotspark – "Løven".

1. oktober	Strøget i Aarhus ved Lars Svendsen
21. november	Fremvisning af billeder ved Kaj Jensen
11. december	Min vej til filmen ved Nils Malmros

En stor tak til medlemskredsen for samarbejdet og interessen for foreningens arbejde i 2013. På gensyn i 2014!

Ole Jean Nielsen

Glimt fra det gamle Holme.

Ved Bitten Lybek og Anny Jensen.

For nogen tid siden fik vi på arkivet en henvendelse fra Signe Rasmussen i Holme. Hun spurgte, om vi vidste noget om Kuk Maren, som hun havde læst lidt om i August F. Schmidt: ”Aarhusegnens Landsbyliv”. Vi kunne desværre ikke hjælpe hende med yderligere oplysninger, men gik derefter på biblioteket og lånte bogen, hvor vi fandt flere interessante oplysninger om livet i det gamle Holme.

I afsnittet om landsbyen og dens bygninger kan man på side 11 læse: ”Oplysning om en særlig primitiv bygning haves i en optegnelse fra 1921 om Kuk Maren, der boede i Jelshøj, Holme Sogn. Hun havde en forretning med at spå og give gode råd om sygdom hos kreaturerne. Hun bagte tit æbleskiver. Der var kun et rør op gennem højen, og en smal gang førte ind til jordhulen, hvor hun boede. Lys kom kun ind gennem et vindue i den simple dør, der lukkede for hulen”.

Jelshøj

I Byloven fra 1725 bestemtes det, at ”hver bymand” (grande) var pligtig til at age tre læs ler til den bymand, der skulle have en ny ovn eller skorsten sat op. De tre læs skulle køres, når den pågældende mand begærede det kørt, med mindre det var i sæd eller høst. Var nogen modvillige, skulle der betales bøde til byen, 1 skæppe byg, og desforuden fuldgøre, som foreskrevet står. Lignende bestemmelse findes i Holme Bylov fra 1746. Der er ingen tvivl om, at bymændene i Holme holdt et lille gilde, når de var færdige med lerkørselen”.

I afsnittet om landbrugets udvikling omtales Aarhus Amt på side 27 som det mest frugtbare af Nørrejyllands ni amter. Inden for amtet er der dog en vis forskel på jordens ydeevne. Aaby sogn er det mest frugtbare. Her går kun 4 ha til 1 td. hartkorn. I Holme går der 6,1 ha til 1 td. htk. I sogne med den magreste jord går der 7,7 ha til 1 td. htk.

På side 33 kan man i afsnittet om hegn og markfred læse, at der i landsbyfællesskabets tid blev opsat hegn og gærder mellem de enkelte byvange for at forhindre, at kreaturerne skulle gå i kornet og gøre skade. Da markerne blev udskiftet, blev der i 1794 udstedt en lov om markfred, ifølge hvilken der nu skulle opsættes hegn mellem de enkelte landmænds jorder. ”I Holme Pastorat have præsten og to selvejere begyndt at hegne, men arbejdet er standset formedelst pengemangel”.

I afsnittet om bysmed og byhyrde fortælles det på side 35, at der foruden præst og degn, oldermand og hans hjælpere var endnu nogle embedsmænd, hvis virksomhed var betinget af markfællesskabet, og hvis arbejde og løn blev fastsat af granderne på bystævnet. De vigtigste af disse landsbyernes bestillingsmænd var bysmeden, der til løn foruden penge fik overladt fribolig i byens smedehus samt en lille jordlod. ”Til Holme by hørte i 1746 otte

stykker fællesjord, deriblandt et stykke ved Bjøstrup Mark, som smeden havde i brug for en årlig afgift til byen. Endvidere havde han et andet stykke fællesjord, Gritberghøj kaldet, i brug for en afgift, i lige måde med endnu et stykke fællesjord, Gritbergfald kaldet. Gårdmændene drev smedens jord og leverede ham smedematerialer samt gav ham kosten i den tid, han arbejdede for dem. Når ingen havde bestilt ham til at smede for sig, havde han lov til at arbejde for sig selv eller smede for hvem som helst".

Gritbjerg (nu Kridthøj) 1965

I samme afsnit kan man på side 39 om byhyrden læse: "Af Holme Bys otte stykker fællesjord havde hyrden i 1746 lov til uden vederlag at bruge de to stykker. Det ene af hyrdens jordstykker kaldtes i 1746 "Hjulbjergs Fald".

I et afsnit om husdyr fortælles på side 45: "Når man ville have et dyr solgt, skulle man i Holme, når det blev trukket til marked, kaste en kost efter det. Så kom det ikke tilbage igen".

Kyndelmisse, 2. februar, var et af årets store mærkedage i det gamle bondesamfund, og det var almindeligt, at man holdt et kyndelmissegilde. På side 104 kan man læse: ”I Holme brugte byen til Kjørremodsgildet: 12 potter brændevin, 6 potter rom og 4 skæpper malt. Her blev grandelavet – da fællesskabet havde overlevet sig selv – til sidst en selskabelig forening som så mange andre steder”.
Vedrørende Valborg Aften kan man på side 108 læse om en optegnelse fra 1913. ”Her oplyses det fra Holme-Tranbjerg sogne, at valborgblusset brændte for at mindes en frygtelig pest, der engang herskede her; næsten alle mennesker døde af den. De få, der blev tilbage, tændte blus for at vise, hvor de var, og siden er der stadig brændt blus Valborg Aften. – Denne optegnelse har sin interesse ved, at den viser, hvorledes almuen førhen funderede over, hvorledes en skik som blusbrændingen mentes at være opstået”.
På side 115 kan man læse: ”Sct. Hans Aften 23/6 brugte mange unge i Holme-egnen at plante Sct. Hans Løg. En pige tager to løg, et for hende selv og et for hendes kæreste, sætter dem i en sprække ved en bjælke tæt ved hinanden. Hvis de nu slynger sig sammen, idet de gror op, betyder det held for de unge, men hvis de gror hver til sin side, er der ikke noget håb om, at de unge får hinanden”. (Optegnet 1913).

Efter at artiklen blev skrevet, fandt vi på Internettet denne oplysning om ”Kuk Maren” i ”Jarlen af Jelshøj” som oprindeligte blev trykt som kronik i Aarhuus Stiftstidende 27.9.1984
”Engang var Jelshøj, på grund af forskellige overgreb og tidens tand, ved at gå til. En kvinde ved navn Kuk-Maren gravede ligefrem sit hus ind i den ene af højens sider; hun boede der efter sigende i 16 år, indtil 1840.”

Højbjerg- eller Rio-krydset i 100 år

Af Bent Stougaard

Højbjerg (Skidenpyt) ca. 1910 set fra syd

Billedet viser hjørnet af Oddervej (Hads Herredsvej) og Rosenvangs Allé ca. 1910 omkring det tidspunkt, hvor Skidenpyt skiftede navn til Højbjerg. På arealet til venstre, hvor Rio-bygningen (Antroposofisk Selskab) og centrumforretningerne nu ligger, havde Olaf Larsen gartneri indtil ca. 1938, hvor påbegyndelsen af Rio-biografen startede. Det må have været svært at forestille sig, at der i løbet af de næste årtier skulle udvikle sig et levende forretningscenter på dette sted.

De første forretninger på Oddervej kom omkring 1915. Det var en bager og en købmand på hvert sit hjørne af Nagelsvej (nederst til venstre i billedet på næste side). Den næste halve snes år skete der ikke meget. Først fra omkring midten af 1920'erne kom der gang i byggeriet af forretningsejendomme.

Det startede med Bakkehuset på hjørnet af Grumstolsvej og Oddervej. I huset på hjørnet af Elverdalsvej og Oddervej, kom der begge steder købmandsbutikker. "Enghavehus" på hjørnet af Rosenvangs Allé og Oddervej - med bager og slagter - blev bygget i 1931.

Højbjerg ca. 1937 set fra nord

De store ejendomme fra Grumstolsvej og ned mod Nagelsvej er alle fra 1930'erne startende med Aarhuus Privatbank på hjørnet ved Grumstolsvej. De fleste af ejendommene på samme side af Oddervej, fra "Bakkehuset" og op til Frederiksparken, er også opført i 1930'erne.
På dette tidspunkt mangler kun Rio-bygningen og Centrumbebyggelsen ved Højbjerg-krydset.
Motivet er meget idyllisk med to småbørn på fortovet foran bagerens butiksvinduer. Der er stadig vejtræer og elmaster langs vejen og en enkelt parkeret bil ud for købmand Sandgaards butik.

Oddervej, set mod syd, og Rio-krydset. Foto ca. 1955

I forgrunden ses Rio-biografen, Moselund Blomster og Pors Boghandel - to af de fem forretninger i centrumbebyggelsen, der blev opført i 1953. Idyllen er væk. Vejtræerne er fjernet. Der er etableret fortove, cykelstier og vejbelysning. Antallet af biler er tiltaget, men det er stadig muligt at parkere på Oddervej.

Der var dengang et varieret udbud af dagligvareforretninger, tre købmænd, to bagere, tre slagtere, to ismejerier, tre gartnere og en fiskehandel. Desuden var der tre manufakturforretninger, to farvehandlere, en urmager, en boghandel, en installatør, et sæbehus, to banker, et posthus, et sygekassekontor, en lægepraksis, fire herre- og damefrisører, to skomagere, to skræddere, to cykelsmede og et mekanikerværksted.

På højre side anes et ESSO-skilt. Her startede Arne Bundgaard Jensen som automekaniker ca. 1945. Virksomheden udviklede sig til Højbjerg Maskinfabrik, der nu ligger længere ude ad Oddervej.

Højbjerg i dag

Oddervej fotograferet i december 2013

Trafikken er blevet mere intens, og det er ikke længere tilladt at parkere på Oddervej. Bygningerne har ikke ændret sig væsentligt, men udbuddet af forretninger er fuldstændig ændret.
Der er ikke en eneste dagligvarebutik tilbage. Forretningerne domineres af sundheds- og skønhedsbranchen: Sundhedsklinik, kiropraktik, fodpleje, Thai-masage, Beauty-salon, kosmetolog, solcenter, fire frisører. Der er også pizzariaer og en "pølsevogn". Dyrenes sundhed er der også tænkt på. Derudover er der to tøjbutikker - en med nyt tøj og en med genbrug, en bank samt en kiosk.

Holme bymidte.

Beretning ved Ejner Jensen.

Den tidligere købmandsforretning, som nu måske står til nedrivning sammen med ejendommene Holme Byvej nr. 13-17 og 19, omtales for tiden i aviserne som den gamle købmandsgård, hvad den absolut ikke var. Den blev i 1926 opført som almindelig købmandsforretning af købmand Nørregård, og den havde jo en central placering overfor forsamlingshuset og kirken. Forsamlingshuset var bygget 1876 som skole til afløsning af den tidligere skole, der havde til huse i et hus, der lå lige syd for kirken. Forsamlingshuset fik i begyndelsen af 1930'erne spiritusbevilling og blev nu til Holme Kro.

Købmand Nørregård havde kun forretningen i nogle få år, hvorefter den blev overtaget af købmændene Nielsen og Bundgård. De boede begge i bygningen, der rummede to lejligheder, en på første sal og en i stueetagen i forbindelse med butikken. Butikken var kun på ca. 40 m^2. Købmand Bundgård var vel kun i Holme i 2-3 år, hvorefter han byggede hus og forretning i Skåde ud mod Oddervej mellem Skåde Skole og teglværket. Købmand Nielsen rejste fra Holme i 1932 og lod opføre en forretning på Monradsvej i Viby.

Ny ejer blev Jens Balle Jensen, en ganske ung mand (ungkarl), som ret hurtigt udvidede butikken ved at inddrage en stue fra den nederste lejlighed og derved forøgede butikslokalet til omkring 80 m^2. Endvidere anskaffede han en automat til tobaksvarer og chokolade, den første automat i Holme. Jens Balle var en rar og festlig mand, som omgav sig med mange venner, men han havde ikke, selv om han var udlært kommis, rigtig forståelse for, at de penge, der kom i kasseapparatet, skulle være med til at betale grossisterne

for leverede varer foruden de øvrige omkostninger, der fulgte med at drive butik. Man kunne selvfølgelig optage lån og bruge kassekredit i et vist omfang, men det skulle jo også betales tilbage, så festen fik en ende efter halvandet år.

Købmandsforretningen med tobaksautomat, postkasse og benzinstanderen. I baggrunden ses Holme Kirke, opført i 1882. Billedet er fra 1939.

Blandt långiverne var Jens Balles søster, Anna Balle Jensen, der var forlovet med kommis Svend Christian Christensen i Brønderslev. Da Jens Balle nu kom i vanskeligheder med forretningen i Holme, viste det sig, at hendes lån til Jens Balle kunne reddes ved, at Svend Christensen købte den konkursramte forretning og dermed, 22 år gammel, blev købmand i Holme. Anna og Svend blev gift 14. oktober 1934.

Købmandsforretningen i Holme blev nu en fin og driftig forretning. Anna og Svend flyttede ind i lejligheden på første sal. Heroppe var der også varelager. Så vidt jeg husker, købte Svend ejendommen for 26.000 kr. og varelageret for ca. 7.000 kr. Den nederste lejlighed blev lejet ud. Der var ikke indrettet badeværelse i ejendommen. WC. var anbragt i det bagved liggende udhus, som også rummede lager til kul og koks til salg samt brænde til eget forbrug. Under krigen blev det udvidet med plads til tørv og brunkul. Der var kun kælder under den halvdel af ejendommen, der vendte ud mod gården, den anden halvdel, der vendte ud mod vejen, blev først udgravet omkring 1950, da der skulle skaffes plads til kølemaskiner og frysemotorer. Nedgangen til kælderen var i gavlen over mod kirken. Det var en utrolig farlig kælderhals, som ragede ca. 1,5 meter ud på fortovet, og der var ikke gelænder ved siderne. Mange er faldet ned der og har slået sig. Trappen blev fjernet omkring 1940, og en ny nedgang til kælderen blev lavet under trappen til privatbeboelsen.

Købmandsforretningen på hjørnet, og bagved til venstre bagerbutikken.

I butikken var ansat en bydreng og en lærling. Den første lærling, jeg husker, var Børge Ringtved. Han blev senere salgschauffør ved et frugtfirma i Aarhus. Bydrengen var Johannes Kristensen, som jeg afløste, inden jeg kom i lære. Jeg begyndte som bud den 1. september 1939, samme dag som Anden Verdenskrig brød ud. Jeg skulle i lære hos Svend Christensen, når den daværende lærling, Hakon Jensen, var udlært den første juni 1942.

Det var jo i krigsårene med alt, hvad det førte med sig af vanskeligheder, rationering, erstatningsvarer, strejker og varemangel i det hele taget. Jeg skulle gå i handelsskole i Aarhus fire aftener om ugen Det blev mange trælse aftener med mørklægning, luftalarmer, spærretid, udgangsforbud og ikke mindst manglen på cykeldæk. Det var en regel på handelsskolen, at hvis man opnåede et vist gennemsnit i karakter til prøven efter anden klasse, kunne man springe tredje klasse over og gå direkte til fjerde og sidste klasse. Købmanden lovede mig, at hvis jeg kunne klare det, måtte jeg det sidste år gå på dagskole - dvs. kun én dag og én aften om ugen. Det lykkedes for mig og lettede skolegangen væsentligt.

Krigsudbruddet - den første september 1939 - medførte genindkaldelse af 2. eller 3. årgang af "gamle" soldater, som skulle indkvarteres hos private. I Holme drejede det sig om 100-125. De havde appelplads på en mark langs Skådevej (i dag Bushøjvej). Soldaterne havde god tid til at færdes for sig selv og foretog gode indkøb af øl, vand og chokolade og ikke mindst tobak og cigaretter. Dette kom sidenhen købmand Svend Christensen til gode, idet den senere rationering af disse varer blev tildelt efter salget i årene 1939-40. Vi mærkede ikke meget til krigen det første årstid, men besættelsen den 9. april 1940 medførte dog væsentlige ændringer i forretningens dagligdag. Mørklægning blev indført omgående d. 9. april, hvor vi fik etableret en lyssluse ved butiksdøren.

Til købmandsforretningen hørte også en håndbetjent benzinstander, der var placeret på fortovet ca. 2 m. fra huset ved gavlen over mod bager Frederiksen. Der var nu ikke noget stort salg fra den, og jeg mener, den blev nedlagt i 1939 eller 1940. Lejligheden i enden af bygningen blev beboet af smed Andreasen og hans kone. Hun bestyrede postindleveringsstedet, som havde åbent 3-4 timer hver eftermiddag. Til denne lejlighed hørte et køkken med brændekomfur. Et stykke af køkkenet blev omkring 1939-40 inddraget til indretning af et toilet med håndvask. Det var virkelig en bekvemmelighed for os i butikken, som tidligere skulle ned i kælderen for at vaske hænder.

Opvarmning af både butik og beboelse skete i kakkelovne. For butikkens vedkommende var det min opgave at fyre op om morgenen. Det var ikke nogen vanskelig sag de første par år, men efterhånden som krigen skred frem, og kul og koks forsvandt fra markedet, blev det temmelig svært at klare dette arbejde. Nu var der efterhånden kun tørv og danske brunkul, som ikke gav særlig megen varme. Vi havde jo de utrolig strenge vintre 1941-42 og 1943-44. Jeg kan huske, vi hentede sodavand ind i butikken og anbragte dem under disken, kun 1-2 m fra kakkelovnen, og alligevel var de frosne, så flaskerne sprængtes, og indholdet begyndte at løbe ud på gulvet. Kulden var så streng, at vi brugte sivsko udenpå det almindelige fodtøj. Hænder og fingre blev angrebet af frost, selv om vi brugte fingervanter. Alle løsvægtsvarer som sukker, mel, gryn, ris, ærter, og meget mere skulle vi jo selv veje af i de mængder, vi mente at have mest brug for. Efterhånden som flere og flere ting blev rationeret, blev der mange rationeringsmærker at holde styr på. Vi havde bag disken stående en lang række syltetøjsglas, som vi lagde de forskellige mærker i. Mærkerne skulle stemples og lægges i poser, som så blev afleveret til grossisterne, når vi fik

varer leveret. Når jeg som bydreng var sendt ud med varer, skulle jeg altid være opmærksom på at få rationeringsmærkerne med tilbage. Vi vidste, at nogle kunne finde på at snyde os for mærkerne.

Åbningstiden i forretningen var i 1939 fra kl. 7,30 til kl. 18 de første 4 dage i ugen, kl. 19 om fredagen og kl. 20 om lørdagen. Der kunne dog under besættelsen blive påbudt andre lukketider på grund af udgangsforbud eller undtagelsestilstand.

De første par år af min læretid hos Anna og Svend Christensen var lærerige. Der var jo mange varer og ting, jeg ikke kendte eller vidste noget om. Tiden op mod jul var særdeles spændende. Købmanden var kendt for sin ualmindelig flotte juleudstilling den første søndag i december måned. Så blev bagklædningen ved vinduerne trukket tilbage til disken og hele gulvet over mod disken blev fyldt op med alle de forskellige varer, der nu engang hørte julen til. Der var appelsiner, æbler, nødder, dadler, rosiner, abrikoser, tørrede frugter, dåser med blommer, abrikoser og pærer. Der var fiskekonserves, vin og spiritus, tobaksvarer og ikke mindst legetøj til børnene samt chokolade og konfekt. Alt dekorativt placeret og dekoreret med nisser og anden julepynt. Julevinduet blev påbegyndt, så snart vi havde lukket lørdag aften og var ikke færdig før hen ved to-tiden om natten. Det var en udstilling, der altid tiltrak rigtig mange, både børn og voksne. Når klokken blev henad 23-24 søndag aften, begyndte vi at fjerne dele af det udstillede, og så mødte vi ellers tidligt mandag morgen og fik butikken klar til åbningstiden.

Vi havde hos købmanden nogle kunder, som altid havde god tid og gerne ville have en snak om de sidste begivenheder. Bl.a. kom sognefoged Jens Jensen og Søren Præstegårdsforpagter tit om formiddagen, og var der ikke særlig travlt i butikken, blev der ger-

ne klunset om en cigar (Lille Monopol eller Esperanto). Der kom også tre ældre mænd, som havde deres sikre procedure. Det var ringer og graver Martin Rasmussen, den gamle post, Chr. Iversen, og altmuligmand ved skole og kommunale anlæg, Rasmus Laursen (far til de i Holme kendte tvillinger Hans og Henry). De tre mødtes ca. hver anden dag og satte sig ind på købmandens kontor. Her stod tre vinglas i vinduet bag gardinet. Så delte de en flaske kirsebærvin og tre Carlsberg øl og sad stille og roligt og talte hyggeligt om vejr og vind. De var aldrig højrøstede og forlod ganske stille og roligt kontoret, når dagens begivenheder var bragt på plads. Dog skete det, at Anna kom ned og havde en eller anden opgave, hun skulle have ordnet, og det klarede så Martin eller Rasmus. Iversen var ikke så godt ved magten mere, han havde været gående landpost, og nu havde han været pensioneret i over 25 år. Jeg husker, at de to gamle mænd f.eks. hjalp hinanden med at bære brændetræ eller tørv op på loftet og stable det inde i skunken. Når så husets brændekasser skulle fyldes op, måtte enten Martin eller Rasmus igen træde til. Anna var god til at få andre til at hjælpe, hvor det var nødvendigt, men hun var sandelig også flink til selv at hjælpe, hvor der var brug for det. Mange enlige, gamle eller syge har spist hos købmanden eller har fået mad derfra. Jeg tror, der gik 9 år, før Anna og Svend fik det første barn, det skete den 11. december 1943, hvor Knud blev født. Der var stor glæde i hjemmet, og jeg fik hurtigt lov at passe den lille og kan prale af, at det var mig, der lærte ham at gå. Den 11. april 1945 blev Bente født. Vi var alle klar over, at krigen og dermed besættelsen snart måtte være forbi, så glæden havde allerede indfundet sig ved Bentes fødsel. Hende fik jeg også lov at lære at gå. De sidste 2-3 år af krigen var besværlige at komme igennem, varemanglen var stor, og der kom mange erstatnings-varer i handlen - sjældent af særlig

god kvalitet En kort tid var der 20-25 tyske soldater indkvarteret på Holme skole. De spiste hver dag middag på Holme Kro. Det var ikke meget, vi så og hørte til dem. Dog husker jeg den 29. august 1943. Da var der jo indført undtagelsestilstand med udgangsforbud fra kl. 20. Vi var nogle stykker, der som sædvanlig var samlet ved præstens store bøgetræ på hjørnet af Byvej og Hjulbjergvej. Vi havde nok troet, at her kunne vi sagtens få lov at stå, også efter kl. 20. Men pludselig dukkede en gruppe på 4-5 tyske soldater af dem, der boede på skolen, op med en maskinpistol og affyrede nogle få skud. Så kunne det nok være, vi kunne finde hjem. Jeg husker, at Svend Jørgensen, kaldet Bøffen, spænede hjemad. Han var i et par lillafarvede tøfler, som han tabte, inden han nåede hjem. Købmanden havde siddet ved et gavlvindue ud mod Byvej og havde både set og hørt, at tyskerne på deres tur gennem byen havde moret sig. Jeg husker en søndag under en af de strenge vintre, hvor jeg var gået hjemmefra for at se på de store snemængder, der var faldet i nattens løb. Jeg mødte vejformand Fritz Skov. Han spurgte, om jeg kunne tænke mig at komme med på snekastning. Jeg fik så besked på at klæde mig godt på og møde med en skovl ved kommunekontoret. Jeg deltog hele dagen, og da vi holdt fyraften, sagde Fritz Skov, at han godt kunne bruge mig de næste dage, hvis købmanden ville give mig fri. Det blev til 1 uges snekastning, og det gav gode penge.

Omkring 19. september 1944, da tyskerne havde taget det danske politi, udbrød der strejke. Vi stod nogle unge lærlinge oppe hos købmanden, og så kom gårdejer Aksel Nielsen og spurgte, om sådan nogle raske fyre ikke kunne tænke sig at komme ud og ruske hør. Mange landmænd havde et stykke mark med hør, der skulle høstes med håndkraft (ruskes). Det kunne vi selvfølgelig godt, og

jeg fik lov af købmanden til at deltage. Der gik en uge, og det gav rigtig mange penge.

Fra omkring 1942-43 kom en strøm af bekendtgørelser og forordninger. Vinduesbelysning blev forbudt, så butiksvinduerne blev matteret, og der måtte kun være en åbning på 50 x 15 cm, hvori der kun måtte udstilles 10 vareenheder.

Dagens begivenheder, der blev hørt i den danske presse fra England, var jo altid til debat i butikken, når det var folk, vi kunne stole på, og mange gange var der også mere eller mindre rigtige rygter i omløb. Illegale blade fordelte vi også, jeg fik nogle med til Holme fra Handelsskolen i Aarhus, så det var altid spændende, om jeg nåede hjem i god behold.

Da freden kom den 5. maj 1945, var glæden selvfølgelig stor. Jeg tror, vi lukkede butikken kl. 12 eller 13 de næste par dage for at deltage i, hvad der skete i og omkring Aarhus, bl.a. for at se de første engelske tropper ankomme til byen.

Nu kom der ganske langsomt flere og flere varer igen, og mange af de ting, vi havde savnet under krigen, begyndte at vende tilbage til hylder og disk. Anna og Svend havde jo to børn og mente, at de nu selv havde brug for hele huset, så lejligheden i stuetagen blev ikke længere lejet ud. Den 1. juni 1946 var min læretid forbi og dermed mit daglige samvær med to dejlige mennesker, som jeg efter syv år næsten følte mig i familie med. Det havde været som et hjem for mig, og selvom jeg rejste derfra, havde jeg de næste fire år stadig min gang i deres dejlige hjem.

Svend og Anna Christensen. Foto fra 1980.

Der gik nu fire år, hvor jeg ikke havde så megen kontakt med købmanden og forretningen, dels var jeg indkaldt for at aftjene min værnepligt, og dels var jeg på Andelsskolen i Middelfart. Men fra 1951, hvor jeg begyndte at arbejde i Brugsen i Holme var kontakten i god orden igen. Nu var Tove kommet ind i min verden, og Anna og Svend tog også hjerteligt imod hende.

Privatboligen blev renoveret omkring 1950, hvor der blev lavet badeværelse i den øverste lejlighed og indlagt centralvarme. Købmandsforretningen blev moderniseret omkring 1958-60. Der kom nye fryse- og kølemøbler og nyt inventar. Der blev dog aldrig indført fuldstændig selvbetjening. Købmanden stod stadig selv bag disken. Til hjælp i butikken havde købmanden en lærling, jeg husker Per Svendsen og senere Niels Brink, som vist var den sid-

ste lærling, han havde. Endvidere havde han en deltidsansat, nemlig tidligere købmand Jens Balles enke, Karna.

I 1982 lukkede købmand Christensen forretningen og solgte ejendommen. Anna og Svend købte hus i Stjær. Her fik parret nogle rolige år, men efter deres guldbryllup i 1984 blev Svend ramt af sygdom. Han døde í 1988 og Anna fik ophold på plejehjemmet i Galten, hun døde i 1990.

Det var minder fra Byvej nr. 15, men der tales jo også om nedbrydning af huset på Byvej nr. 13, som jeg også har haft tilknytning til.

Den lukkede bagerbutik på Byvej 13 (1981)

Bygningen blev opført omkring 1931-32. Det var bager Nielsen, der startede bageriet, men han var der kun et par år. Derefter overtog Oda og Christian Baastrup Frederiksen bageriet og drev det, til det lukkede omkring 1975. Det var et par utrolig dejlige og dygtige mennesker, som jeg var hos i 3 år. Jeg begyndte som bud i 1938. Det var morgenarbejde. Til hverdag mødte jeg kl. 6 for at cykle ud med morgenbrød til brødudsalget, der havde butik i ejendommen ude ved ”Mogenslykke”, hvor også købmand Holk Laur-

sen havde butik. Jeg kunne sagtens nå at komme i skole til kl. 8. Om søndagen startede jeg også med turen til ”Mogenslykke”, men bagefter kørte jeg en tur med bestilt morgenbrød i Holme. Når jeg var færdig med denne tur, skulle jeg til Rosenvang, Kongsvang, Viby og Lundshøj. Oda Frederiksen var datter af N. K. Nielsen i Kongsvang, som ejede Kongsvang Cementstøberi, så det var især hendes familie, der fik brød på denne tur. Jeg var gerne tilbage i Holme ved godt ottetiden. Så fik vi morgenkaffe. Derefter skulle der bæres kul ind til bageriets ovne, og bageplader skulle gøres rene. Så var der gerne nogle bestillinger på bagværk (kringler eller lagkager), som skulle bringes ud, og der skulle fejes og rives omkring ejendommen. Arbejdsdagen sluttede omkring kl.13. Det var rare mennesker at arbejde for. Pinlig orden og renlighed var der både i bageri og butik og også i privaten, men stuerne her var sjældent i brug. Et stort og lyst køkken dannede rammen om bagerens hverdag sammen med sin kone og datteren Inga. Jeg arbejdede hos bageren til 1941. Bager Frederiksen solgte bygningen omkring 1975. Forskellige andre forretninger er siden blevet forsøgt drevet i bygningen - vistnok ikke alle med lige stort held.

Holme Kro 1937

Børge Møller-Madsen

*16/12 1913 †11/4 2012

Af Morten Jødal

Min far blev født på Christianshavn og voksede op under ret beskedne kår som Børge Madsen. Farfar var kontorist i et forsikringsselskab, og selv om han siden avancerede kraftigt, kom velstanden for sent til i nævneværdig grad at påvirke fars barndomserindringer. Farmor var naturligvis hjemmegående. Hun døde meget ung af kræft, hvorpå hendes to sønner tog hendes fødenavn Møller for at ære hende. Navnet Møller-Madsen skrives med en bindestreg, så Møller er en del af det "ægte" efternavn. Den streg var far ret stolt af, men den plagede mig i min barndom og var stærkt medvirkende til, at jeg i dag bærer min mors pigenavn Jødal.

Børge blev student fra Christianshavns Gymnasium og læste derpå dansk på universitetet (Danmark havde kun et dengang). Først efter afsluttet studium skulle han aftjene sin værnepligt i Holbæk. Det var under krigen, men den danske hær var endnu formelt intakt. Opholdet der fik store følger, for han var aktiv i Vandrelauget og blev derfor i Holbæktiden hyppig gæst hos den lokale kreds-

formand, hvis mellemste datter Inge han faldt pladask for. Hun blev min mor.

Den unge kandidat var heldig. Der var (også dengang) arbejdsløshed blandt humanister, men Marselisborg Gymnasium havde en ledig stilling, og far ville gerne flytte til Aarhus. 1. august 1943 tiltrådte han sin stilling, og efter nogle få måneder i pensionat havde han også skaffet en lejlighed i Assensgade og kunne holde bryllup nytårsdag 1944.

Kærligheden til Højbjerg opstod omtrent med det samme. Blandt mine barndomsminder er en gipsmodel af Frederikskirken. Den blev i krigsårene solgt for at finansiere opførelsen af kirken, som blev indviet 1944. Modellen var hovedstykket i vores "snelandskab" hver jul. Den er vel at mærke indkøbt, mens far boede i det centrale Aarhus. Men allerede i 1948 kunne familien flytte til Højbjerg, de første godt 10 år i et rækkehus på L.A. Ringsvej, senere til et nybygget hus på Rypevej, som blev mine forældres bolig i over 50 år.

Far var en meget alsidig person, som udover sine undervisningsfag dansk, engelsk og idræt også påtog sig tegneundervisning i mellemskolen. Han var selv udøvende amatørkunstner med akvarel som speciale – og mange af hans produkter pryder fortsat familiens vægge. Dertil havde han en enestående evne til at komme i snak med enhver person han mødte, og han kunne huske både situationer, personer og de oplysninger han fik.

Arbejdet som gymnasielærer passede min far utroligt godt og blev hans livsværk. I 1960 lod han sig dog overtale til at besætte en nyoprettet stilling som undervisningsleder ved Jysk Teknologisk institut, men det var ingen succes: ”Jeg er for meget skrivebordsgeneral!” klagede han, så det var en stor lettelse, da hans gamle rektor 3 år senere fortalte, at der blev en stilling ledig på Marselisborg med hans gamle fag – om det var noget? Det var det i den grad, og han fortsatte med glæde helt indtil sommeren 1984. Det var strengt taget imod reglerne; men han havde lagt op til at gå af i sommeren 1983, for det passede skolen bedst, og til december blev han 70 og *skulle* gå. En venlig dame i Århus amt gjorde ham dog opmærksom på, at han ved sommerferiens slutning manglede 3 måneders anciennitet i fuld tjenestemandspension, og rektor ansatte ham derfor på deltid for hele skoleåret, så optjeningen blev nået. Han var i de sidste år studielektor med ansvar for tilsyn med nye kandidater, og hans største fryd var, at undervisningsministeriet ikke havde opdaget den specielle ordning, men blot registrerede at han

fortsat var på skolen – og gav ham tilsyn med 5 kandidater i foråret 1984, da han burde være gået af!

Far valgte som pensionist at stoppe sin ellers meget aktive deltagelse i menighedsrådet, men kastede sig til gengæld med ildhu over foredragsvirksomhed – både litterære og historiske foredrag. Og så blev han grebet af lokalhistorien i en sådan grad, at han ikke alene var fast frivillig i samlingens åbningstid, men også i en alder af 84 debuterede som forfatter med bogen ”Billeder af Højbjergs historie – fra Skidenpyt til Højbjerg”.

Far var fysisk aktiv langt op i årene og var fast deltager i Marselisløbet, indtil han var nær de 80. Han fortsatte sin foredragsvirksomhed, til han var 90. Men efter et fald på badeværelset var han bevægelseshæmmet de sidste år. Først gik han med rollator, men blev siden afhængig af en kørestol. Da han efter 66 års ægteskab mistede sin kone, lod han sig overtale til at flytte ud af huset på Rypevej og bort fra sit elskede Højbjerg. Han fik to gode år på plejehjemmet Bjørnshøj og var åndsfrisk til det sidste.

Æret være hans minde.

Højbjerg-Holme Lokalhistoriske Forening.

Bestyrelse:

Formand

Ole Jean Nielsen

Emiliehøj 10

8270 Højbjerg

Tlf: 86271514

Mobil: 20411514

E-mail: olejean@kabelmail.dk

Næstformand

Anny Jensen

Holmetoften 33D

8270 Højbjerg

Tlf: 86274950

E-mail: ankirje@webspeed.dk

Øvrige bestyrelsesmedlemmer: Ole Juhl, Bitten Lybek, Jørgen Skytt-Hansen, Peter Juul Hansen, Kaj Jensen

Medarbejdere: Doris Pytlich, Bent Stougaard, Gert Enevoldsen og Claus Hedemann

Arkivets adresse: Oddervej 80, 8270 Højbjerg

Tlf: 86167833 eller 86409580 (Omstilling gennem Højbjerg Bibliotek)

Arkivets E-mailadresse: hojholok@gmail.com

Hjemmeside: www.8270lokalhistorie.dk

